

Reclaim the Climate - *Féminismes et écologie*

In deze aflevering verwelkomt Julie Lebrun Myriam Bahaffou en Fanny Lajarthe, beiden onderzoekers en activisten in Frankrijk en België, om de kwestie van de banden tussen feminisme en ecologie aan te pakken.

Myriam Bahaffou is een cisgender vrouw, met een migratieachtergrond, heteroseksueel, lesbienne en queer tegelijkertijd. Ze is ook onderzoeker en activist die tegelijkertijd actief is rond feminisme en het milieu, met een specialisatie in relaties tussen mensen en andere dieren.

Fanny Lajarthe is een witte, heteroseksuele vrouw zonder handicap. Ze doet onderzoek naar de klimaatbeweging en is ook activiste rond het thema van klimaatrechtvaardigheid.

Julie Lebrun is een witte, heteroseksuele vrouw, afkomstig van het platteland.

Julie : We gaan meteen beginnen met het verband tussen ecologie en feminisme. We weten dat vrouwen veel meer getroffen door de klimaatverandering.

Fanny : Voor mij zijn er vele manieren om de verbanden tussen feminisme en ecologie te benaderen omdat deze verbanden tegelijkertijd structureel, individueel, collectief, historisch, filosofisch zijn. Vanuit structureel oogpunt zien we dat het patriarchaat en de hegemoniale mannelijkheid een van de belangrijkste aanjagers zijn van de klimaatverandering, wat tot uiting komt in een idee van eindeloze vooruitgang die tegen de ecologische grenzen indruist. Het is geen toeval dat de CEO's van de twintig grootste fossiele brandstofbedrijven allemaal mannen zijn.

Vrouwen zijn ook ondervertegenwoordigd in alle organen die beslissing nemen die met het klimaat te maken hebben, maar tegelijkertijd hebben vrouwen altijd voorop gestaan in de meeste milieuzorg: denk aan de invloed van Rachel Carson op het milieudenken in de jaren zestig, de Chipko-beweging in India tegen de ontbossing in de jaren zeventig, de antikernenergiebeweging van de jaren tachtig van de vorige eeuw in de Verenigde Staten.

Myriam : We lijken nu het verband tussen feminisme en milieu te ontdekken, maar ze hebben altijd al bestaan. Vrouwen zijn altijd op individueel of collectief niveau betrokken geweest bij hun overleving en die van de mensen om hen heen, om een gezonde omgeving te hebben en soms om hun kinderen te beschermen, omdat vrouwen nu eenmaal de rol van moeder kregen toegewezen in de maatschappij.

We spreken over « de mens » als het gaat over milieuproblemen, maar eigenlijk gaat het voer een sociale categorie, genaamd « man », die een agressieve houding tegenover het levende moeten aannemen om als man gesocialiseerd te worden.

Julie : Het is superinteressant dat je het daarover hebt. Er is een Amerikaanse studie die aantoont dat milieubewust gedrag gezien wordt als 'vrouwelijk' en dat mannen daardoor de neiging hebben zich minder milieubewust te gedragen.

Myriam : Dat verbaast me niet. Het gaat over waarden die als 'mannelijk' of 'vrouwelijk' worden gezien. Natuurlijk vinden we die vaker bij mannen terug, maar één van die 20 CEO's van fossiele brandstofbedrijven had ook een vrouw kunnen zijn. Mannelijke waarden zijn competitie, bloed, oorlog, nu in 2020 : barbecue. We kunnen ons dus afvragen wat we met deze constructies moeten doen: moeten we ze afschaffen, moeten we streven naar meer vrouwelijkheid? In ecologie en feminisme zit de vraag naar de constructie van gender in functie van onze relatie tot de natuur.

Daarom moeten we voor mij feminisme en ecologie herdenken en ze onlosmakelijk met elkaar verbinden.

Julie : Hoewel ik weinig cijfers vond, lijkt het dat vrouwen zich meer zorgen maken over klimaatverandering. In Frankrijk stemden tijdens de laatste Europese verkiezingen bijvoorbeeld twee keer zoveel vrouwen als mannen voor Europe Ecology Les Verts. Hoe zit dat bij jullie ?

Fanny : Ik geloof niet dat stemgedrag een goede indicator is voor bezorgdheid rond deze thema's. Ik geloof namelijk dat er steeds meer mensen zijn die deze representatieve democratie verwerpen en die andere vormen van empowerment zoeken.

Myriam : Ik vind me hier helemaal in terug. Vrouwen worden meer geraakt door klimaatverandering, maar zoals je zei, Julie, ze voelen zich ook meer geraakt en op politiek niveau ontbreekt het echter aan deze relatie tussen emoties en ecologie. Ecologische discoursen en strijd worden echt gekenmerkt door rationaliteit, d.w.z. we verwijzen heel vaak naar cijfers, artikelen, klimatologen, etc. om een punt te maken. Iets als empathie, dat eerder als vrouwelijk worden gezien, krijgt geen plaats.

Fanny : Dit rationele houdt verband met de geschiedenis van de milieubeweging in de landen van het globale Noorden, die zich heeft ontwikkeld in samenhang met het wetenschappelijke werk van die tijd: lange tijd was het bijvoorbeeld de uitdaging voor de klimaatbeweging om het bestaan van de klimaatverandering te bewijzen om haar strijd te legitimeren.

Myriam : Een van de problemen met dit rationele discours is dat wanneer we het hebben over het verminderen van de uitstoot van broeikasgassen of koolstofvoetafdrukken, we elitair worden en niet iedereen bereiken, vooral degenen die zijn de eerste plaats getroffen worden door klimaatverandering. Het is dus hoog tijd om het verhaal te veranderen.

Julie :Wat is ecofeminisme ?

Myriam : De grootste moeilijkheid van het ecofeminisme is om het te definiëren, omdat het juist de diversiteit is die het zo rijk maakt. We zouden kunnen spreken van ecofeminismen in het meervoud. Het is een beweging die teruggaat tot de jaren zeventig: de term werd bedacht door Françoise d'Eaubonne in 1974, die aantoonde dat het noodzakelijk was om na te denken over de autonomie van vrouwen en dat de strijd van vrouwen nodig was om te reageren op milieuproblemen.

De term heeft niet echt aangeslagen in Frankrijk, maar kreeg een tweede adem door vrouwen in de jaren tachtig in de Amerikaanse anti-kernenergiebeweging die zichzelf ecofeminist noemden, met slogans als "take the toys from the boys". Er zijn echter bewegingen die men ecofeministisch kan noemen, maar die zichzelf niet noodzakelijkerwijs als zodanig definieerden, en die moeten worden meegeteld, anders blijft het ecofeminisme een blanke westerse stroming. De milieuramp die we nu meemaken is extreem verbonden met de koloniale context en als je dat vergeet, en doet alsof het ecofeminisme een blanke vrouwenbeweging is, wis je een van de echte problemen van de milieuramp die de kolonisatie is. Er zijn ecofeministen geweest in Latijns-Amerika, in India, in Afrika, in Azië... er zijn genoeg plaatsen in de wereld waar vrouwen zich hebben gemobiliseerd door de link te leggen tussen de vernietiging van het leven en de onderdrukking van vrouwen... omdat ze boerinnen, moeders waren, omdat ze een huishoudelijke rol te spelen hadden. Dit laten zien is een dekoloniale visie op ecofeminisme.

Er zijn ook ecofeministische bewegingen die een vrouwelijke en/of feministische spiritualiteit nieuw leven hebben ingeblazen, ecofeministische bewegingen die de kwestie van de dierenconsumptie, de binariteit tussen mannen en vrouwen of de relatie tot de wetenschap ter discussie hebben gesteld, en andere die een meer materialistisch perspectief hebben aangenomen. Ecofeminisme is in de eerste plaats een vrouwenstrijd: er is geen manifest, het is geen boek... het zijn vrouwen die in verschillende delen van de wereld hun genderidentiteit en de vernietiging van de natuur en de levende wezens in vraag beginnen te stellen. Het algemene idee erachter is dat het patriarchaat niet

zou kunnen bestaan zonder de vrouwen en het land uit te buiten, en van daaruit staat het open voor alles.

Julie : Ecofeminisme is duidelijk ook een plek van protest

Myriam : Zeker. En het is ook een plaats van creatie. Ecofeministen hebben ook nieuwe manieren van activisme uitgevonden, meer artistiek, meer fysiek, ze hebben heiligdommen gecreëerd. We moeten voorzichtig zijn met de recuperatie van deze beweging door het grote kapitaal. We moeten ons niet laten verleiden door een heel esthetisch, visueel, « ik doe aan zero waste bij mij thuis », een zero waste leven is goed, maar ecofeminisme is radicaal. Ecofeminisme is een revolutie.

Julie : Fanny, jij doet onderzoek naar de klimaatbeweging. Kan je ons iets vertellen over de plaats van vrouwen?

Fanny : In België heb ik de indruk dat er in de klimaatbeweging statistische gezien meer mensen zijn die zich alsrouw identificeren, maar dat voorkomt geen reproductie van dominantie. Deze reproductie van dominantie neemt vele vormen aan: een ongelijke verdeling van de spreektijd (cismannen spreken vaker), een nadruk op een viriele benadering van activisme en een zeker macho-heldendom, of een zekere minachting voor emoties, kwetsbaarheid en zorg voor de gemeenschap. Bovenal gaan milieuactivistische ruimtes vaak slecht om met kritiek (of het nu gaat om queer, antiracistisch of feministisch) wanneer deze wordt geformuleerd. In plaats van gewoon « sorry » te zeggen, volgt er een debat over de vraag of die dominantie wel echt aanwezig is.

Myriam : Dit hangt samen met een impliciete hiërarchisering van de strijd, d.w.z. het idee dat het bij de ecologische strijd uitsluitend gaat om "het redden van de natuur". Het is ook verbonden met een onvermogen om het bestaan zelf van dominanties te erkennen en een gezichtspunt dat zich situeert in relatie tot onze plaats in de maatschappij, onze identiteiten en onze privileges.

Fanny : Dat lijkt me typisch voor mensen die moeite hebben om hun eigen privileges te erkennen. En als je niet erkent dat ze bestaan, hoe kan je ze dan bestrijden ? Dat is een vraag die me meer en meer bezig houdt is : in welke mate kunnen wij dominanties bestrijden, als we ze herproduceren in onze eigen groepen?

Myriam : Voor mij is dat echt interessant. Als je niet bezig bent je eigen privileges te deconstrueren, is de situatie hopeloos. Maar het is extreem zeldzaam dat milieugroepen zich bezighouden met processen van deconstructie van privileges en deconstructie van identiteiten.

Fanny: Deze prioritering van de strijd houdt ook verband met een gebrek aan inzicht in wat het probleem van de klimaatverandering is. Klimaatverandering is geen technisch probleem, het is geen probleem om de uitstoot van broeikasgassen te verminderen. Als we uitgaan van de veronderstelling dat klimaatverandering een fundamenteel sociaal en menselijk probleem is, en dat het alleen kan worden begrepen en bestreden door rekening te houden met de structurele drijfveren ervan (kapitalisme, patriërchaat, kolonialisme, enz.), dan begrijpen we ook beter waarom het echt dringend noodzakelijk is om af te rekenen met de verhoudingen van de overheersing in activistische milieus.

Julie: Denken jullie dat de oplossing is om niet-gemengde groepen te creëren, bijvoorbeeld: groepen met enkel vrouwen?

Myriam: Ja. Het is noodzakelijk voor ons om ruimtes te creëren exclusief voor vrouwen, maar ook tussen mensen van kleur, of tussen homo's. Soms sta ik dichterbij een man van kleur, dan een witte vrouw. Niet altijd, maar het kan.

Julie: Afhankelijk van het onderwerp?

Myriam: Van het onderwerp, maar ook van affiniteit. Als vrouwen hebben we niet noodzakelijkerwijs dezelfde ervaring: de dimensie van ras kan zeer bepalend en structurerend zijn. Het concept van

niet-gemengde groepen stelt ons in staat om ruimtes te creëren zonder pedagogie en om dingen te co-creëren. Het niet-gemengde concept maakt het ook mogelijk om vrijuit te spreken, om te beseffen dat bepaalde ervaringen die we meemaken in werkelijkheid onrechtvaardig zijn: als deze niet-gemengde kringen een verbalisering van de onderdrukking toelaten, laten ze vooral toe om oplossingen te creëren tussen de betrokken mensen, omdat ze bevrijd zijn van al dit pedagogisch werk voor mensen die zich in een dominante positie bevinden en die elke dag het hoofd moeten bieden. Dit pedagogisch werk kan zeer emotioneel en psychologisch vermoeiend zijn op een dagelijkse basis.

De kritiek die vaak wordt geuit in niet-gemengde groepen - wat vaak een kritiek is van mannen (of blanken ten opzichte van antiracistische collectieven) - is het risico van communitarisme of separatisme. Maar het betekent dat we vergeten dat we in voortdurende uitwisseling zijn met anderen. Bovendien is separatisme een vorm van politieke mobilisatie op zich. Het hoeft geen etape te zijn naar beter samenleven. Separatisme kan ook een heel interessant experiment zijn, om te kijken wat er mogelijk is.

Fanny: Ik vind het ook heel belangrijk omdat het bevrijdend werkt. Er zijn dingen die we niet direct durven zeggen in gemengde groepen. Je wordt er ook van bewust dat je ervaring gedeeld is met anderen en dat niet alles jouw individueel probleem is.

Een andere kritiek die ik vaak gehoord heb op de vorming van separatistische gemeenschappen is waar de maatschappelijke verandering in zit, maar misschien kan de vermenigvuldiging van separatistische gemeenschappen maatschappelijke verandering teweegbrengen. Niet-gemengde cirkels kunnen soms ook gemengde groepen helpen die met een reeks problemen te maken hebben in verband met de reproductie van onderdrukkingen, om te bepalen wat oplossingen kunnen zijn om te voorkomen dat ze worden gereproduceerd.

Julie: We maken alledrie ook deel uit van gemengde collectieven. Wat zouden jullie aanraden om meer ruimte te maken voor vrouwen in deze ruimtes?

Fanny: Een van de eerste stappen is erkennen dat dit een probleem is dat een collectieve reactie vereist. Er moet echter ook worden erkend dat alleen degenen die zich als vrouw identificeren hun behoeften kunnen definiëren, ook al wordt erkend dat het moeilijk is om te spreken van een categorie "vrouwen" vanwege de diversiteit aan ervaringen die verband houden met de kruising van meerdere onderdrukkingen. Een heel concreet voorbeeld dat ik gezien heb in een Duitse groep waarin ik actief ben is dat tijdens discussies de eerste 10 minuten cisgender mannen niet spreken. Bovendien krijgen vrouwen en mensen van kleur voorrang om het woord te nemen.

Myriam: Ik zou zelfs nog wat radicaler zijn en zeggen dat niet-gemengde collectieven geen goede plek zijn om te beginnen, want vaak gaan het de personen zijn die onderdrukt worden die het thema op tafel moeten leggen en oplossingen aanbieden. Zo krijgen ze weer extra werk. Ik zou iedereen dus aanmoedigen om indien mogelijk niet-gemengde groepen te creëren, en dan heb ik het niet alleen over niet-gemengde groepen op basis van gender.

Als afsluiter vroegen we deelnemers ook tips om te lezen, kijken, luisteren, ...

De strips **Grandeur et décadence** (de Liv Strömquist) en **On a Sunbeam** (de Tillie Walden)

De boeken **De la marge au centre : théorie féministe** (de Bell Hooks) en **Un appartement sur Uranus** (de Paul B. Preciado)

De documentaire « **Ni les femmes, ni la Terre** » (van Marine Allard, Lucie Assemat & Coline Dhaussy)